

ВАЙНА СА ШВЕДАМІ: “НАВІНЫ З ІНФЛЯНТАЎ”

Еўмянькоў В. І. (Установа адукацыі «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова», кафедра літаратуры і міжкультурных камунікацый)

Анатацыя. У артыкуле аналізуецца змест двух непэрыядычных сродкаў масавай інфармацыі перыяду 1605 г. Акрэсліваюцца асаблівасці адлюстравання падзей вайны Шведскага каралеўства з Рэччу Паспалітай.

Першыя “навіны” перыяду Жыгімонта III былі нямецкамоўнымі. Падчас элекцыі караля выйшлі брашуры: “*Zeitung von der Wahl und Krönung des Königs Sigismund III*”, “*Neue Zeitung aus Pohlen*”. Невядомыя аўтары распавядалі пра “нямільасць” караля да шляхты. Вялікая колькасць навін датычыцца гетмана Вялікага Княства Літоўскага Яна Караля Хадкевіча. Згадаем шэраг т. зв. “Навін з Інфлянтаў”. Напрыклад, у 1602 г. паўстае лацінамоўны тэкст “*Nova ex Livoniae*”, у якім апавядаецца пра “новую і слаўную перамогу Хадкевіча над шведам”.

У 1605 г. быў надрукаваны “Ліст пра аблогу замка Дынамент у Інфлянтах”. Адрасаваны ён “яснавляльможнаму пану Крыштофу Манівіду на Дарагастаях, маршалку Вялікага

Княства Літоўскага”. Аўтар ліста, як вынікае з загалюка выдання, навамлынскі дзяржаўца Габрыэль Белазор. Пазначана і дата напісання ліста: 22 кастрычніка 1605 г.

Г. Белазор распавядае пра пачатак аблогі Дынамента шведскім войскам на чале з графам Фрэдэрыкам Мансфелдам, які ў ліпені прыбыў пад замак “<...> з 4 тысячамі вояў добрых на 55 караблях”. Аўтар ліста інфармуе пра гераізм літоўскай залогі: “Чым больш вораг на нас насядаў, тым мацней Пан Бог нашымі рукамі яго душыў. Ды так што швед з сорамам і ганьбай, па калена ў крыві адыходзіць мусіў” [1, с. 2]. Што даволі нязвыкла, паведамляе Г. Белазор і пра кур’ёзныя выпадкі. У сярэдзіне жніўня з Пярну быў дасланы вялікі абоз з півам і віном, які прызначаўся шведам. Але мы яго ўдала перахапілі, піша Г. Белазор, “<...> што маглі забраць – забралі, а астатняе з бочак павылівалі”. Удаляя абарона замка прыводзіла да вялікіх страт – у адным з начных штурмаў у канцы жніўня Мансфелд згубіў звыш 400 пяхоты. Не абыходзілася без ахвяр і з боку абаронцаў. Г. Белазор паведамляе пра невядомую хваробу, якая не менш за 50 пахолкаў “ног і рук пазбавіла”.

Адзін з найбольш крываваых эпізодаў аблогі, паводле гэтай рэляцыі, здарыўся ў канцы жніўня. “Той самай ноччу пачаўся другі штурм, які для ворага меў яшчэ горшыя вынікі. Ішлі яны ў наш бок вялікай групай, чым дужа нам дапамаглі, бо амаль кожны наш стрэл трапляў у мэту. Назаўтра налічылі мы 45 забітых, якіх шведы з сабой прыхапіць не паспелі. А як потым мы даведаліся, усіх ворагаў у тую ноч загінула без малога 4 сотні людзей” [1, с. 4]. Пасля гэтай ночы Мансфелд адышоў ад замка, пакінуўшы невялікі атрад, які Г. Белазор нават наважыўся атакаваць. Тым часам на пачатку верасня Мансфелд вярнуўся “з вялікім трыумфам, нібы Азію і Афрыку заваяваў” “У імя Божае амаль адразу мы на яго лагер напалі, трох стражнікаў забілі і языка здабылі, які, што праўда, увечары памёр. <...> Мы адышлі амаль без страт. Калі не лічыць аднаго параненага пахолка і чатырох застрэленых коней – з маёй уласнай стайні”.

Як можна заўважыць, стыль гэтай рэляцыі мае размоўны характар і мала чым адрозніваецца ад стылю шляхецкіх гавэнд канца XVIII – першай чвэрці XIX ст. Сустрэкаецца макаранічная мова, а гісторыя падаецца праз асабістыя перажыванні аўтара. Цяжка сказаць, наколькі праўдзівым з’яўляецца апісанне войска будучага караля Карла IX, які прыйшоў пад Дынамент 21 верасня 1604 года. Г. Белазор звяртае ўвагу не так на колькасць харугваў або гармат у шведскім войску, колькі на знакі, якія яму нібыта дасылае неба. “Дзівам вялікім Пан Бог нас пацешыць вырашыў. Як толькі мы з трох гармат тры разы стрэлілі ў першую харугву [Мансфелда. – В.Е.], крыж вялікі ў коле тройчы з’явіўся. І адразу ж высока ў небе ў крывавым ззянні паўстаў. Ubачыўшы гэты, уславілі мы Пана, бо знак гэта верны перамогі нашай” [1, с. 6]. Падобныя забабоны ў свядомасці Белазора дзіўным чынам спалучаюцца з хрысціянскай дактрынай, якая дазваляе навамлынскаму дзяржаўцу і забіваць, і адчуваць радасць ад забойства: “Стралялі мы, з ласкі Божай, дужа трапна: трох харунжых шведскіх з гармат забілі” [1, с. 6].

У тым самым годзе, 1605, у кракаўскай друкарні Мікалая Шарфэнбергера (Mikołaja Szarffenbergera) з’явіліся так званыя “Навіны з Інфлянтаў”. У 1843 г. іх перавыдаў Казімір Вуйціцкі ў кнігазборы “Старажытная бібліятэка польскіх пісьменнікаў”. Прывядзём выхадныя дадзеныя кракаўскага дакумента: тытул: “Навіны з Інфлянтаў”; падзаглавак: “Пра шчаслівую перамогу, якая адбылася над Карлам князем, дзякуючы Яго Міласці Пану Яну Каралю Хадкевічу, вялікаму гетману Вялікага Княства Літоўскага, дня 27 верасня, у дзень Святога Станіслава 1605 г. У друкарні Мікалая Шарфэнбергера, року панскага 1605”.

Змест гэтай рэляцыі апісвае ход бітвы пад Кірхгольмам, якая завяршылася поўным разгромам шведскага караля Карла IX. Аўтар, не хаваючы свайго захаплення, паведамляе: “Палонных значных некалькі соцень нашы ўзялі. Шэсцьдзясят харугваў захапілі. Гармат

11 адбілі. Абоз забралі. Сам Карл, які, насуперак справядлівасці, на Пана свайго зброю ўзняў, справядлівым дэкрэтам Божым быў пакараны – паранены, ледзьве ўцёк, напэўна толькі дзеля таго застаўся жывым, каб за злосць сваю сплаціць належнае” [2, с. 257]. Не забыўся аўтар распавесці пра тое, як успрыняў гэтыя навіны кароль. “Тыя весткі знайшлі Яго Каралеўскую Міласць у Кракаве ў дзень нядзельны 16 кастрычніка ў касцёле падчас імшы святой. Яго Міласць дужа быў усцешаны, сам Богу падзякаваў і спавядальніку свайму ксяндзу Скарзе загадаў літасціваму Богу дзякаваць і людзям паспалітым з амбона паведаміць” [2, с. 258].

Узновім храналогію падзей. Кракаўскі друкар Мікалай Шарфэнбергер выпусціў “Навіны...” ў канцы 1605 г. Да гэтага моманту ён паспеў атрымаць інфармацыю, папершае, ад удзельніка або сведкі “шчаслівай бітвы пад Кірхгольмам”, па-другое, ад прысутнага на імшы, якая адбылася ў кракаўскім касцёле 16 кастрычніка. Менавіта тады пра перамогу Я.К. Хадкевіча даведаўся Жыгімонт III. Заўважым, што ад дня бітвы (27 верасня) да 16 кастрычніка мінулася каля трох тыдняў. Узрушаны кароль загадвае свайму спавядальніку віленскаму біскупу Пятру Скарзе з амбонаў “паведаміць людзям паспалітым” пра шчаслівую перамогу сармацкай зброі. Гэта значыць, што не Мікалай Шарфэнбергер (гаспадар друкарскага двара), а лідар Контррэфармацыі Пётр Скарга мусіць збіраць, апрацоўваць і рэдагаваць інфармацыю, якую потым а) Шарфэнбергер надрукуе і б) ксяндзы паведамяць прыхаджанам у касцёлах. Такім чынам, П. Скарга – рэдактар усіх тых звестак, якія мелі дачыненне да Кірхгольмскага трыўмфу. Гэта, на наш погляд, не выклікае сумненняў. Застаецца пытанне, ці быў П. Скарга і аўтарам “Навін”?

Стыль прыведзенага тэксту інфармацыйна насычаны і разам з тым – эмацыянальны, перасыпаны мастацка-вобразнымі сродкамі. Аўтар часта апеллюе да Бога як найвышэйшага сведкі і адначасова справядлівага судзі Карла. Падкрэсліваецца заканамернасць таго, што мела адбыцца, бо ў бітве пад Кірхгольмам католікі перамаглі пратэстантаў. Аўтар сцвярджае еднасць рыцарства Рэчы Паспалітай, яго вернасць каралю і касцёлу. І стылёва, і ідэалагічна змест тэксту адпавядае стылю і зместу “Соймавых казанняў” П. Скаргі, якія з’явіліся за 5 год да перамогі Хадкевіча.

Літаратура

1. List o oblężeniu zamku Dynąmentskiego w Inflancjach, Do Iásnie Wielmożnego Páná Chrisztopa Moniwida ná Dorostáíách, Márszalká Naywyszego W. X. Litewsk: Wolkowiskiego, Szereszowskiego, Dynąmentskiego, & Stárosty: Od Namiestníká Ie Mści Dynąmentskiego, Páná Gabriela Białozora, Dzierzawce Nowomlyńskiego, Dnia 22. Miesiącá Octob. w Roku 1605 pisany [Электронный ресурс] // Cyfrowa Biblioteka Druków Ulotnych Polskich i Polski Dotyczących z XVI, XVII i XVIII Wieku. – Рэжым доступу : <http://cbdu.ijp-pan.krakow.pl/2910/>. – Дата доступу : 09.08.2016.
2. Nowiny z Inflant (W Krakowie, w Drukárni Mikoláia Szárffenbergerá, 1605). Przedruk z broszury : w 6 t. // Biblioteka starożytna pisarzy polskich / Przez K. Wł. Wójcieckiego. – Warszawa : nakładem S. Orgelbranda, księgarza, 1843. – T. 1. – S. 251–258.